

เหตุและผล

ของ

การอดอุตริมนุชยธรรม

(ทำไมพระพุทธเจ้าจึงห้ามอดอุตริมนุชยธรรม)

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

เหตุและผลของการอดอุตริมนุชยธรรม

© พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)

ISBN 974-88425-4-1

พิมพ์ครั้งแรก : ๑๖ มิถุนายน ๒๕๔๔

๕๐,๐๐๐ เล่ม

- คุณวิโรจน์ เอื้อชัยเลิศกุล พิมพ์แจกเป็นธรรมทาน

รูปเล่ม-ดำเนินการผลิต : บริษัท ปาปิรุส พับลิเคชั่น จำกัด

โทร. ๒๘๗-๒๔๔๒

คำนำ

ความคิดที่จะพิมพ์หนังสือเล่มนี้ เป็นผลแห่งการ
ปรารภปัญหาที่เกิดขึ้นในแวดวงพระพุทธศาสนาอันเนื่องมา
จากการประกาศตนของพระภิกษุบางรูป ว่าได้ปฏิบัติจนเข้า
ถึงความเป็นพระอรหันต์ ซึ่งทำให้เกิดความคลางแคลงใจต่อ
พุทธศาสนิกชนเป็นอย่างยิ่ง และปัญหาก็ได้ลุกลามขึ้นมา
เรื่อยโดยขาดการแก้ไขจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ อันอาจ
จะนำมาซึ่งความเสื่อมเสียแก่วงการสงฆ์โดยรวมได้
ข้าพเจ้าสงสัยเหลือเกินว่าทำไมในมหาเถรสมาคมจึงไม่แสดง
บทบาทในการแก้ไขปัญหาเหล่านี้ เพื่อเป็นหลักที่จะนำความ
ถูกต้อง และเป็นบรรทัดฐานที่ดีต่อไป เหมือนกับปล่อยให้
คลื่นกระทบฝั่งอย่างไรอย่างนั้น จะเห็นได้ว่าผลเสียเกิดขึ้น
ตามมามากมาย เกิดการแตกแยก แบ่งฝักแบ่งฝ่าย และมี
ลักษณะเป็นปัญหาการเมืองสอดแทรกเข้ามาอีก

ถ้าได้อ่านบทความต่อไปนี้เราจะเห็นได้ชัดว่า ในพระ
ธรรมวินัยที่องค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ทรงบัญญัติไว้
ได้แสดงรายละเอียดไว้ชัดเจนทีเดียว ข้าพเจ้าเห็นว่าเป็น
ประโยชน์อย่างยิ่งหากได้เผยแพร่บทความนี้ออกมา เพื่อ
ประโยชน์สำหรับคนอื่นอีกมากที่ยังไม่รู้จะได้รู้

บทความเรื่องการอดอูตริมุขยธรรมนี้ข้าพเจ้าได้อ่านพบในหนังสือพุทธธรรม ของท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่ท่านได้เรียบเรียงและจัดไว้เป็นหมวดหมู่ ง่ายแก่การอ่านและค้นคว้า ทำความเข้าใจได้ง่าย ท่านได้แสดงถึงผลต่างๆซึ่งจะเกิดตามมามากมาย และโดยสรุปแล้ว ไม่เป็นผลดีเลยสำหรับการประกาศตน หรือแสดงออกซึ่งการมีหรือไม่มีคุณวิเศษในตน

ขอท่านผู้อ่านได้พิจารณา และทำความเข้าใจในบทพระธรรมวินัยที่ได้นำมาพิมพ์เผยแพร่นี้ เพื่อประโยชน์ในอนาคต เพราะเมื่อมีหลักและมีบรรทัดฐานที่ถูกต้องดีแล้วเราก็จะเป็นผู้หนึ่งที่ได้ช่วยจรรโลงพระพุทธศาสนาให้มั่นคง ยืนนาน

ในการพิมพ์บทความพระธรรมวินัยเพื่อเผยแพร่นี้ ข้าพเจ้ามิได้มีเจตนาที่จะลบหลู่ครูบาอาจารย์ของผู้หนึ่งผู้ใดเลย หากว่าไปตรงกับครูอาจารย์ของผู้ใด ข้าพเจ้าก็ต้องกราบขออภัยมา ณ ที่นี้ด้วย แต่ขออย่าเพิ่งได้โกรธเคืองเลย ขอให้ท่านอ่านบทความนี้ให้จบ และใช้สติปัญญาพิจารณาตามไป แล้วท่านจะเข้าใจในเจตนาของข้าพเจ้าได้ดี และก่อนที่ข้าพเจ้าจะตัดสินใจพิมพ์หนังสือเล่มนี้ขึ้นมาเพื่อแจกเป็นธรรมทานนี้ ก็ได้กราบเรียนขออนุญาตจากพระเดชพระคุณท่านแล้ว และ

ท่านได้อนุโมทนาด้วย

บุญกุศลได้อันพึงมีขึ้นจากกรรมทานนี้ของจงเป็นพลว-
ปัจจัยเกื้อหนุนท่านผู้เฝั่กรรมทั้งหลาย ของจงได้หลุดพ้นจาก
อวิชชา และมิจฉาทิฐิ ทั้งหลาย และให้ได้พบแต่สิ่งที้นำมาซึ่ง
สัมมาทิฐิ คือความสว่างแห่งกรรมในองค์สมเด็จพระผู้มีพระ
ภาคเจ้าทีตรัสรู้ดี ตรัสรู้ชอบแล้ว เพื่อความหลุดพ้นเข้าสู่พระ
นิพพานโดยเร็ว เทอญ

วิโรจน์ เอื้อชัยเลิศกุล

คำอนุโมทนา

คุณวิโรจน์ เอื้อชัยเลิศกุล ปราบปรามปัญหาความขัดแย้ง และความเข้าใจสับสนต่อการที่มีท่านผู้ประกาศตนเป็นพระ อริยบุคคล หวังจะให้พุทธศาสนิกชนมีความรู้เข้าใจในเรื่องนี้ ตรงตามหลักแห่งพระธรรมวินัย จึงได้แจ้งกุศลฉันทะขอ อนุญาตนำเนื้อความในหนังสือ พุทธธรรม บทที่ ๑๒ “การอวด อุดริมนุश्यธรรม” หน้า ๔๔๐-๔๕๑ ออกมาพิมพ์เป็นหนังสือ เล่มเล็กต่างหาก เพื่อสะดวกในการเผยแพร่ให้กว้างขวาง จัก ได้เป็นประโยชน์แก่ประชาชนจำนวนมาก อาตมภาพยินดี อนุญาตตามความประสงค์

ขออนุโมทนาฉันทะและวิริยะของคุณวิโรจน์ เอื้อชัยเลิศกุล ในการช่วยกันเผยแพร่สัมมาทศณะ ที่เป็นรากฐานแห่งสัมมา ปฏิบัติ เพื่อชักนำส่งเสริมให้ประชาชนเจริญธรรมเจริญปัญญา อันจะนำมาซึ่งประโยชน์สุขที่แท้และยั่งยืน สมดังบุญเจตนาที่ ตั้งไว้นั้นสืบไป

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)

๓๐ พฤษภาคม ๒๕๔๔

สารบัญ

เหตุและผลของการอวดอุตริมนุชยธรรม	๑
เจตนาธรรมณ์ที่ค้ำนึ่งถึงสงฆ์ เพื่อการดำรงพระศาสนา	๓
การยืนยันความตรัสรู้ เป็นหน้าที่ของพระศาสดา	๖
ภิกษุสี่อธรรมแก่ชาวบ้าน ชาวบ้านพึงธรรม-บำรุงสงฆ์	๑๐
สรุปความ	๑๓
พุทธพจน์แสดงหลักศรัทธา	๓๑

เหตุและผลของ การอวดอุตริมนุชยธรรม*

(ทำไมจึงมีพุทธบัญญัติห้ามไว้ในพระวินัย มิให้พระภิกษุอวดอุตริมนุชยธรรม)

บทบัญญัติในวินัยซึ่งแสดงถึงเจตนารมณ์ที่มุ่งเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ให้ความสำคัญแก่สงฆ์ ที่ควรกล่าวไว้ในที่นี้ อีกอย่างหนึ่ง ได้แก่พุทธบัญญัติไม่ให้ภิกษุอวดอุตริมนุชยธรรม คือคุณวิเศษหรือการบรรลุนิพพานอย่างสูงที่เกินปกติของมนุษย์สามัญ เช่น สมาธิ ฌาน สมาบัติ มรรคผล ถ้าอวดโดยที่ตนไม่มีคุณวิเศษนั้นจริง คือหลอกเขา ย่อมต้องอาบัติปาราชิก ขาดจากความเป็นภิกษุ^๑ แต่ถึงแม้ว่าจะได้บรรลุนิพพานนั้นจริง ถ้าพูดอวดหรือบอกกล่าวแก่ชาวบ้านหรือผู้อื่นใดที่มีใ้ภิกษุหรือภิกษุณีก็ไม่พ้นเป็นความผิด เพียงแต่เบาลงมา เป็นอาบัติปาจิตตีย์^๒

* จากหนังสือ พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ ปี พ.ศ. ๒๕๒๕) บทที่ ๑๒ "การอวดอุตริมนุชยธรรม" หน้า ๔๔๐-๔๕๑

^๑ วินย.๑/๒๒๗-๒๓๑/๑๖๕-๑๗๑

^๒ วินย.๒/๓๐๔-๕/๒๐๘-๒๑๑

ต้นเหตุที่จะให้มีพุทธบัญญัตินี้ เกิดจากในคราว
 ทูพภิกขุภัย ภิกษุพวกหนึ่ง คิดหาอุบายจะให้พวกตนมีอาหาร
 ฉันโดยไม่ลำบาก จึงกล่าวสรรเสริญกันและกันให้ชาวบ้านฟัง
 ตามที่เป็นจริงบ้าง ไม่จริงบ้าง ว่าท่านรูปนั้นได้มาน ท่านรูป
 นั้นเป็นโสดาบัน ท่านรูปนั้นเป็นพระอรหันต์ ท่านรูปนั้นได้
 อภิญญา ๖ เป็นต้น ชาวบ้านเลื่อมใสพากันบำรุงเลี้ยงภิกษุ
 กลุ่มนั้นอย่างบริบูรณ์ เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบจึงทรง
 บัญญัติสิกขาบทขึ้นห้าม โดยทรงติเตียนว่าไม่สมควรที่จะ
 อวดอ้างคุณความดีพิเศษกันเพราะเห็นแก่ท้อง และสำหรับผู้
 ที่อวดอ้างโดยไม่เป็นจริง ทรงติเตียนอย่างรุนแรงว่าเป็น
 มหาโจรที่เลวร้ายที่สุดในโลก เพราะบริโภคาอาหารของชาว
 บ้านชาวเมืองโดยฉ้อโกง

พุทธบัญญัติอีกข้อหนึ่ง ในจำพวกห้ามอวดอุตริ
 มนุษยธรรม คือ สิกขาบทที่มีให้ภิกษุแสดงอิทธิปาฏิหาริย์แก่
 ชาวบ้าน ภิกษุใดแสดงภิกษุนั้นมีความผิด ต้องอาบัติทุกกฏ^๑

ต้นเหตุเกิดจากเศรษฐีท่านหนึ่งเอาบาตรไม้จันทน์
 แขนงไว้ที่ปลายไม้ไผ่ แล้วประกาศทำพิสุจน์ว่า ใครเป็นพระ
 อรหันต์ มีฤทธิ์จริง ก็ขอถวายบาตรนั้น แต่ให้เหาะไปเอาลงมา
 เอง พระปิณฑโกลภาร์ทวาชะได้ยินคำทำ ประสงค์จะรักษา

^๑ วินย.๗/๒๙-๓๓/๑๒-๑๖

เกียรติของพระศาสนา จึงเหาะขึ้นไปเอาบาตรลงมา ทำให้ชาวเมืองตื่นตื่นตื่นมโหฬารมาก พระพุทธเจ้าทรงทราบจึงทรงบัญญัติสิกขาบทห้าม โดยทรงดำหนิวว่า ไม่สมควรแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ ซึ่งเป็นธรรมล้ำสามัญมมนุษย์ เพราะเห็นแก่บาตรที่เป็นของมีค่าต่ำ ทรงเปรียบเทียบการทำเช่นนั้นว่า เป็นเหมือนสตรีที่เผยอวัยวะพึงสงวนให้เขาดูเพราะเห็นแก่เงินทองของต่ำทราม

เจตนารมณ์ที่คำนึงถึงสงฆ์ เพื่อการดำรงพระศาสนา

ตามเรื่องที่เกิดขึ้นนั้น เหตุผลส่วนที่ปรากฏชัด ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงปรารภก่อนที่จะทรงบัญญัติสิกขาบทเหล่านี้ก็คือ เป็นการไม่สมควรที่จะอวดคุณความดีและความเก่งกล้าสามารถพิเศษของตนเพราะเห็นแก่ลามลัทธิการะ หรือผลประโยชน์ต่างๆ แต่ในเวลาที่ทรงบัญญัติจริง ปรากฏว่าทรงเปิดกว้างให้สิกขาบทนั้นมีขอบเขตครอบคลุมเหตุจูงใจทุกอย่าง ไม่จำกัดเฉพาะการอวดหรือแสดงเพราะเห็นแก่ลามลัทธิการะ และผลประโยชน์ที่จะได้เท่านั้น

ในเรื่องนี้เพื่อเสริมความเข้าใจให้กว้างขึ้น สมควรที่จะพิจารณาถึงเจตนารมณ์ที่ลึกซึ้งลงไปอีกด้วย เช่น การที่ไม่ทรงประสงค์ให้ประชาชนตื่นตื่นหลงใหลกับสิ่งที่เข้าใจว่า

สูงส่งเกินวิสัยของตน แล้วหันไปคิดพึ่งพาฝากความหวังไว้กับผู้อื่น สิ่งอื่น จนละเลยการเพียรพยายามทำตามเหตุผลที่เป็นวิสัยของตน^๑ ดังนี้ เป็นต้น

แต่สิ่งที่ควรพูดถึงในที่นี้ก็คือ เจตนารมณ์ที่คำนึงถึงสงฆ์ ตามหลักการของพระพุทธศาสนา การดำรงอยู่แห่งธรรมวินัยเพื่อประโยชน์สุขของชาวโลกนั้น ขึ้นอยู่กับสงฆ์ที่เป็นส่วนรวม การที่จะสืบต่อพระศาสนาหรือรักษาศรัทธาธรรมวินัย จึงต้องทำให้สงฆ์คงอยู่ยั่งยืน พูดอย่างชาวบ้านว่า พระพุทธเจ้าทรงฝากธรรมวินัยไว้กับสงฆ์ มิใช่ไว้กับบุคคลผู้ใดผู้หนึ่งซึ่งไม่อาจคงอยู่ได้นาน พระพุทธเจ้าทรงมุ่งหมายให้ประชาชนทำนุบำรุงภิกษุทั้งหลายและสัมพันธ์กับภิกษุทั้งหลายในฐานะที่เป็นสงฆ์ ให้ท่านทำนุบำรุงและสัมพันธ์กับพระภิกษุ ในฐานะที่ท่านเป็นภิกษุรูปหนึ่งหรือเป็นตัวแทนผู้หนึ่งของสงฆ์ มิใช่ในฐานะบุคคลชื่อ ก. ชื่อ ข. ชื่อ ค. แม้ว่าภิกษุรูปใดรูปหนึ่งหรือบางรูปเก่งกล้าสามารถหรือบรรลุนิเวศธรรมวิเศษ ความสัมพันธ์ของท่านกับประชาชนก็จะแสดงออกทางสงฆ์หรือผ่านสงฆ์ ให้สงฆ์มีส่วนร่วมในผลสำเร็จของท่านด้วย

คำที่พูดนี้พอจะมองเห็นได้ไม่ยาก ในกรณีที่ภิกษุรูป

^๑ ดู บทที่ ๑๓ “เรื่องเหนือสามัญวิสัย : ปาฏิหาริย์-เทวดา” หน้า ๔๕๕-๔๘๓ จากหนังสือ พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ ปี พ.ศ. ๒๕๒๕)

หนึ่งมีความดึงความสามารถพิเศษ ถ้าความดึงความสามารถนั้นเป็นไปในฐานะที่ท่านเป็นภิกษุรูปหนึ่ง ผลได้ที่มีมาถึงภิกษุรูปนั้นจะมีมาถึงสงฆ์ด้วย หรือสงฆ์จะมีส่วนได้รับผลด้วย สงฆ์จะเจริญอกงามไปกับภิกษุรูปนั้น แต่ในทางตรงข้าม ถ้าความดึงความสามารถของภิกษุนั้น แสดงออกในฐานะบุคคลผู้มีชื่อนี้โดยเฉพาะ เป็นพวกกลุ่มนั้นกลุ่มนี้โดยเฉพาะ ภิกษุนั้นจะเจริญเติบโตขึ้น แต่เป็นความเจริญเติบโตส่วนตัวหรือเฉพาะกลุ่มของตัวที่บั้นรอนให้สงฆ์ชুবโถมอ่อนแอลง

การอวดคุณวิเศษของภิกษุ ย่อมทำให้ประชาชนรวมจุดความสนใจไปที่ภิกษุนั้น และหันไปทุ่มเทความอุปถัมภ์บำรุงให้ ในเวลาเดียวกัน สงฆ์จะด้อยความสำคัญลง ภิกษุส่วนใหญ่ไม่ได้รับความเอาใจใส่ ขาดผลได้ และสงฆ์ส่วนรวมก็จะอ่อนกำลังลง

ด้วยเหตุนี้ จึงมีตัวอย่างพระอรหันต์บางท่านในสมัยพุทธกาล เมื่อความดีเด่นและความสามารถพิเศษของท่านปรากฏเป็นที่รู้จัก และในเมื่อความสนใจต่อตัวท่านเปลี่ยนจากความสนใจในฐานะภิกษุรูปหนึ่ง กลายเป็นความผูกพันในตัวบุคคล พร้อมกับมีลาภผลติดตามมา ตัวท่านกลายเป็นที่รวมความสนใจแทนสงฆ์ หรือเป็นเหตุให้ความ

สนใจต่ออภิภุส่วนใหญ่และความสำคัญของสงฆ์ลดลง ท่านก็หลีกเลี่ยงไปเสียจากที่นั้น^๑

การยืนยันความตรัสรู้ เป็นหน้าที่ของพระศาสดา

กล่าวโดยสรุป การอวดหรือบอกกล่าวอุตริมนุชยธรรมคือคุณวิเศษของตนแก่ชาวบ้าน แม้จะเป็นจริงก็มีผลเสียหายที่สำคัญแก่ส่วนรวมดังนี้

๑. ทำให้ชาวบ้านตื่นตื่นระดมความสนใจมารวมที่บุคคลผู้เดียว หรือกลุ่มเดียว แทนสนใจสงฆ์ดังได้กล่าวแล้ว และชาวบ้านผู้ไม่รู้ไม่เข้าใจก็จะคิดเปรียบเทียบเกิดความรู้สึกดูถูกดูแคลนท่านอื่น กลุ่มอื่น อย่างถูกต้องบ้าง ผิดพลาดบ้าง เป็นโทษแก่ตนเอง และแก่พระศาสนาโดยส่วนรวม ความข้อนี้สัมพันธ์กับข้อต่อ ๆ ไปด้วย

๒. เมื่อมีการอวดกันได้ ไม่เฉพาะท่านที่รู้จริงได้จริงเท่านั้นที่จะอวด ท่านที่สำคัญตนผิดก็จะอวด แต่ที่ร้ายแรงยิ่งก็คือเป็นช่องให้ผู้ไม่ละเอียดทั้งหลายพากันฉวยโอกาสอวดกัน วุ่นวาย ชาวบ้านซึ่งไม่ได้รู้ไม่ได้มีประสบการณ์เอง ก็แยกไม่ถูกว่าอย่างไรจริงอย่างไรเท็จ บางคราวที่เห็นจอมองใน

^๑ พึงพิจารณาเรื่อง พระอริสัทธิตตะ และพระมหกะ ใน ส.สพ. ๑๘/๕๔๖-๕๕๗/๓๔๙-๓๕๘; อภ.อ. ๑/๔๑๗

สายตาชาวบ้าน กลับเห็นเป็นอัศจรรย์น่าเชื่อถือกว่า ดังที่ผู้
เชี่ยวชาญการหลอกหรือเล่นกลลวงชาวบ้านได้สำเร็จกันมา
มาก ข้อนี้สัมพันธ์กับข้อต่อไปอีก

๓. ชาวบ้านระดับโลกียบุณฑุชนทั้งหลายมีความพอใจ
นิยมชมชอบต่าง ๆ กัน ตื่นเต้นในต่างสิ่งต่างระดับกัน และ
ผู้ที่บรรลुरुธรรมวิเศษ ก็มีบุคลิกลักษณะคุณสมบัติและความ
สามารถด้านอื่น ๆ ต่าง ๆ กันไป มิใช่จะมีคุณสมบัติที่พร้อม
จะเป็นผู้นำตามรอยบาทพระศาสดาได้เหมือนกัน บางท่าน
บรรลुरुธรรมวิเศษแล้วพูดสอนอธิบายไม่เป็น คล้ายกับพระ
ปัจเจกพุทธะ ลู้แต่พระพหูสูตที่ยังไม่บรรลุก็ได้ เปรียบ
ได้กับคนที่ได้ไปเที่ยวถิ่นห่างไกลเห็นมาด้วยตนเอง กลับมา
แล้วบางคนพูดคุยเล่าให้คนอื่นฟังไม่จับจิตจริงใจ ส่วนบางคน
ไม่เคยไปจริงเลย แต่เล่าได้เป็นคั่งเป็นแควน่าตื่นเต้น เหมือน
อย่างคุณครูบางท่านสอนวิชาภูมิศาสตร์เมืองฝรั่งเก่งทั้งที่
ตนเองไม่เคยไป หรือในด้านบุคลิกลักษณะ บางท่านสำเร็จ
อริยผลแล้วก็จริง แต่รูปร่างไม่ชวนเลื่อมใส เช่นอย่างพระ
อรหันต์ชื่อ ลุกุณฏกภัททิสะ ผู้มีร่างเตี้ยค่อม ถูกพระหนุ่ม
เถรน้อยคอยล้อเลียนเย้าแหย่อยู่เสมอ จนพระพุทเจ้าต้องทรง
ช่วยอนุเคราะห์^๑ ในกรณีเช่นนี้ท่านที่บรรลุจริงนั้นแหละ เมื่อ

^๑ ส.นิ.๑๖/๗๐๔/๓๒๕, ขุ.อุ.๒๕/๑๕๑/๒๐๐; ธ.อ.๔/๓๕, ๗/๔๔, ขา.อ.๓/๑๘๙

อวดแล้วกลับจะทำให้คนไม่เชื่อ หรือถ้าเชื่อเข้าก็เลยหมดหรือคลายความเลื่อมใสในพระศาสนาลงไป ส่วนคนที่ไม่ได้จริง แต่พูดคล่อง หลอกลวง ลักษณะดี กลับนำฝูงชนสู่ทางผิดไปได้จำนวนมาก

๔. เมื่อท่านที่บรรลุนิพพาน สอนเก่ง อวดแล้วสอนบ้าง ท่านที่บรรลุนิพพาน สอนไม่เป็น แล้วพูดออกมาบ้าง ท่านที่ไม่รู้จริงสำคัญตนผิดคิดว่าบรรลุนิพพานแล้วเที่ยวบอกเล่าไว้บ้าง ท่านที่ไม่บรรลุนิพพานแต่ชอบหลอกลวงพูดลวงเขาไปบ้าง ต่อไปหลักพระศาสนาก็จะสับสนปนเป่ากันเพื่อน ไม่รู้ว่าอันใดแท้ อันใดเทียม บางท่านมีส่วนรู้จริงในประสบการณ์บางแง่บางอย่าง แต่ทำอรรถกับพยัญชนะให้เคลื่อนคลาดจากกัน เพราะหย่อนความรู้ทางปริยัติ ก็ทำให้หลักธรรมสับสน เสียเอกภาพแห่งคำสอนของพระศาสดา

ความจริงนั้นการยืนยันความตรัสรู้เป็นภารกิจของพระศาสดา ซึ่งเป็นผู้นำ ในเมื่อจะทำหน้าที่ตั้งพระศาสนาและปกป้องพระศาสนานั้นพร้อมทั้งหมู่สาวก

ส่วนหมู่สาวกภายหลังเมื่อสมัครเข้ามาก็คือยอมรับคำสอนของพระศาสดาแล้ว การยืนยันหรืออ้างอิงจึงไปอยู่ที่องค์พระศาสดาและคำสอนของพระองค์ ความรับผิดชอบในการสอนไม่อยู่ที่อ้างการบรรลุนิพพานของตน แต่อยู่ที่สอนให้ตรงกับคำ

สอนของพระศาสดา หรือสอนตัวพระพุทธศาสนาแท้ ๆ

ดังนั้น สาวกทั้งหลายจึงมุ่งว่าจะสอนให้ถูกต้องตามคำสอนของพระพุทธเจ้า เอาความเชื่อตรงต่อคำสอนของพระศาสดาเป็นเกณฑ์วัดความถูกต้องของการสอนพระพุทธศาสนา ไม่จำเป็นต้องอ้างการบรรลุของตนเป็นหลักเกณฑ์ตัดสิน จึงทำให้ดำรงเอกภาพแห่งคำสอน และเอกภาพแห่งพระพุทธศาสนาทั้งหมดเอาไว้ได้

อนึ่ง เมื่ออวดคุณวิเศษออกไปแล้ว มีผู้เลื่อมใส เอากลมสักการะมาถวาย ของถวายนั่นกลายเป็นของที่ได้มา เพราะการพูดอวดนั่นเอง ทางพระวินัยถือว่าเป็นลามไม่วิริสุทธิ

พูดให้ลึกลงไปอีก ท่านว่า ไม่ต้องกลัวว่าผู้บรรลุอริยผลแล้วจะมาพูดอวดอ้างหรือป่าวประกาศ เพราะเป็นธรรมดาของพระอริยะทั้งหลายเองที่ว่าท่านไม่อวด หรือพูดอีกอย่างหนึ่งว่าผู้ที่อวดว่าตนเป็นพระอริยะ ก็คืออวดว่าไม่ได้เป็นอริยะนั่นเอง ผู้ที่อวดคุณวิเศษที่มีจริง จะมีก็แต่ปุถุชนซึ่งได้คุณวิเศษชั้นโลกีย์ เช่น ฌานสมาบัติ เป็นต้น^๑

^๑ ดู วินย.อ.๒/๓๐๔

ภิกษุสี่ธรรมแก่ชาวบ้าน ชาวบ้านฟังธรรม-บำรุงสงฆ์

เรื่องที่พูดมานี้ โยงไปถึงคติเกี่ยวกับสังฆทานซึ่งเป็นธรรมสำคัญอีกข้อหนึ่ง ทานคือการให้ ในทางพุทธศาสนาแบ่งเป็น ๒ อย่าง คือ ให้แก่บุคคลหรือให้เจาะจงจำเพาะตัวผู้นั้นผู้นี้ เรียกว่า **ปาฏิบุคคลิกทาน** และให้แก่สงฆ์หรือให้มุ่งเพื่อส่วนรวม เรียกว่า **สังฆทาน**

คำสอนในเรื่องนี้มีว่า สำหรับการให้แก่บุคคล การให้แก่คนชั่วหรือคนมีคุณความดีน้อย มีผลน้อย การให้แก่คนมีคุณความดีมาก มีผลมาก แต่การให้แก่ส่วนรวมหรือสงฆ์ มีผลมากกว่าการให้แก่บุคคลไม่ว่ากรณีใด ๆ

พระพุทธเจ้าทรงแยกประเภทปาฏิบุคคลิกทาน หรือการให้แก่บุคคลออกไป เช่น ให้แก่พระพุทธเจ้า ให้แก่พระปัจเจกพุทธเจ้า ให้แก่พระอรหันตสาวก ตลอดจนไปถึงให้แก่ปุถุชนมีศีล ปุถุชนทุศีล และให้แก่สัตว์ดิรัจฉาน ทรงเปรียบเทียบว่า ให้แก่สัตว์ดิรัจฉานมีคุณความดีเป็นร้อย ให้แก่ปุถุชนทุศีลมีคุณความดีเป็นพัน ให้แก่ปุถุชนมีศีลมีคุณเป็นแสน ให้แก่นักบวชภายนอกที่ไม่มีราคะ มีคุณเป็นแสนโกฏิ ให้แก่พระโสดาบัน มีคุณเป็นอสงไขย ให้แก่บุคคลมีคุณความดียิ่งกว่านั้นไปเป็นอันไม่ต้องพูดถึง

ส่วนของที่ให้เพื่อสงฆ์ก็อาจจะถวายแก่สงฆ์สองฝ่าย

(ภิกษุสงฆ์ และภิกษุณีสงฆ์) มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ซึ่งนับว่าเป็นสังฆทานชั้นครบถ้วนที่สุด ถัดจากนั้นก็อาจถวายแก่สงฆ์สองฝ่ายในเมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ตลอดลงมาจนถึงถวายโดยให้จัดภิกษุหรือภิกษุณี จำนวนเท่านั้นเท่านี้จากสงฆ์มารับ (เป็นตัวแทนสงฆ์โดยไม่เจาะจงว่าองค์นั้นองค์นี้) หรือแม้แต่เมื่อกาลเวลาล่วงไปนาน ธรรมวินัยจวนจะสิ้น จะถวายแก่พวกพระพุทฺธิลลือแต่ผ้าเหลืองห้อยคอ แต่ถวายในนามของสงฆ์ ก็ยังมีผลมากมาย พระพุทธเจ้าทรงสรุปว่า

“เราไม่กล่าวว่า ปาฏิปุคคสิกทาน (ให้แก่บุคคล) มีผลมากกว่าของที่ให้แก่สงฆ์ โดยปริยายใด ๆ เลย”^๑

พระพุทธเจ้าเคยทรงสนทนากับคฤหบดีคนหนึ่งในเรื่องนี้ พระองค์ตรัสถามว่า “นี่แน่ะท่านคฤหบดี ท่านในตระกูล ท่านยังให้อยู่หรือ?”

คฤหบดีทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ยังให้อยู่ และ ท่านนั้นข้าพระองค์ให้ในพระภิกษุผู้ถืออยู่ป่าเป็นวัตร ถือบิณฑบาตเป็นวัตร ถือครองผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ซึ่งเป็นพระอรหันต์หรือบรรลุลหิตตมรรค”

พระพุทธเจ้าได้ตรัสแนะนำว่า ท่านคฤหบดีเป็นคฤหัสถ์ อยู่ครองเรือน ยุ่งอยู่กับครอบครัว ยากที่จะรู้ได้ว่า

^๑ ดู ม.ญ.๑๔/๗๑๐-๗๑๓/๔๕๘-๔๖๑; และพึงเทียบ อง.นวก.๒๓/๒๒๔/๔๐๗

พระองค์ไหนเป็นพระอรหันต์ หรือบรรลอรหัตตมรรค, ไม่ว่า พระอยู่ป่าหรือพระอยู่ถ้ำบ้าน ไม่ว่าพระถือบิณฑบาตหรือ พระรับนิมนต์ ไม่ว่าพระถือหม้อย่าบังสุกุล หรือพระห่มจีวร ที่คฤหบดีถวาย ถ้าเป็นคนฟังชาน ถือตัว ห่อเหิม ปากกล้า พุดเลอะ สติเพื่อน ไม่มีสัมปชัญญะ ใจไม่ตั้งมั่น จิตปล่าน ไม่สำรวมอินทรีย์ ก็น่าตีเถียนทั้งนั้น ถ้าไม่ฟังชาน ไม่ถือตัว ไม่ห่อเหิม ไม่ปากกล้า ไม่พุดเลอะ มีสติมั่น มีสัมปชัญญะ ใจตั้งมั่น จิตแน่วแน่ สำรวมอินทรีย์ ก็น่าสรรเสริญทั้งนั้น แล้วตรัสเชิญชวนคฤหบดีให้ให้ทานในสงฆ์ เมื่อให้ทานใน สงฆ์ จิตจักย่องใส เมื่อจิตย่องใส ตายก็ถึงสุคติ^๑

รวมความว่า การแสดงออกและการปฏิบัติตนของ พระภิกษุ นอกจากมุ่งเพื่อฝึกอบรมตนแล้ว ฟังคำนี้ถึง ประโยชน์สุขของสงฆ์และประชาชน อย่างน้อยที่สุดในขั้นต้น จะต้องทำให้คนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับตน หรือคนที่ตนเข้าไป เกี่ยวข้อง มีจิตใจปลอดโปร่งเบิกบานมองใสด้วยข้อปฏิบัติ ทางวินัย ขั้นต่อไปถ้าสามารถยิ่งกว่านั้น ก็พึงทำให้เขาเจริญ อกงามขึ้นโดยศรัทธา คีล สุตะ จาคะ และปัญญา ด้วยการ แนะนำสั่งสอนธรรม

พูดอีกอย่างหนึ่งว่า พระภิกษุมีหน้าที่เพื่อชาวบ้านอยู่

^๑ อก.นกก.๒๒/๓๓๐/๔๓๗

๒ ด้าน หน้าที่ทางวินัยได้แก่ ทำจิตใจของประชาชนให้ผ่องใส ด้วยศีลวัตร และหน้าที่ทางธรรมได้แก่ นำเอาความจริง ความดีงามไปเผยแพร่ให้เขาเจริญยิ่งขึ้นไป

ส่วนคฤหัสถ์ คือชาวบ้าน เมื่อเข้าไปเกี่ยวข้องกับ พระภิกษุ พึงมุ่งเพื่อประโยชน์ทางจิตใจ ที่จะได้รับสิ่งซึ่งทำให้ เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปในธรรม และเมื่อจะอุปถัมภ์บำรุงพระ ภิกษุ พึงคำนึงถึงประโยชน์ที่สงฆ์จะได้รับ แม้ในกรณีที่เป็น ปาฏิบุคลิก เมื่อจะเลือกเกี่ยวข้องหรือบำรุงภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ก็พึงทำด้วยประสงค์ที่จะให้สงฆ์ดำรงอยู่ยั่งยืน เพื่อประโยชน์ สุขแก่ชนจำนวนมากตลอดกาลยาวนาน

สรุปความ

เนื้อหาเท่าที่กล่าวมาแล้วในบทนี้ ได้บรรยาย เจตนารมณ์ทางสังคมของศีล ซึ่งแสดงออกในรูปลักษณะ ต่างๆ เฉพาะบางแง่บางด้านที่เห็นว่าน่าสังเกต ความจริงยัง อ้อมค้อมและย้อนไปย้อนมา เห็นควรสรุปย่อไว้ ณ ที่นี้ว่า

สาระสำคัญที่เป็นแกนกลางแห่งเจตนารมณ์ทาง สังคมของศีล โดยเฉพาะศีลที่เป็นระดับวินัย ก็คือ ความ เคารพในสงฆ์ การถือสงฆ์และกิจของสงฆ์เป็นใหญ่ การถือ ความเจริญมั่นคงของสงฆ์หรือประโยชน์สุขของส่วนรวมเป็น

สำคัญ และการมีความรับผิดชอบอย่างสูงต่อสงฆ์และ
 ประโยชน์สุขของสงฆ์ เจตนารมณ์นี้ พระพุทธเจ้าและพระ
 อรหันต์ทั้งหลาย ได้ประพฤติปฏิบัติมาเป็นแบบอย่างไว้แล้ว

ความเคารพในสงฆ์ มีความหมายเนื่องอยู่ด้วยกันกับ
 ความเคารพในธรรมและความเคารพในวินัยหรือความเคารพ
 ธรรมวินัย เพราะการรับผิดชอบต่อสงฆ์และปฏิบัติเพื่อ
 ประโยชน์สุขแห่งสงฆ์ ก็คือการปฏิบัติที่ชอบด้วยธรรม และ
 เป็นไปตามวินัย^๑

การมีความรับผิดชอบต่อสงฆ์และประโยชน์สุขของ
 สงฆ์ มีความหมายเนื่องอยู่ด้วยกันกับการปฏิบัติเพื่อ
 ประโยชน์สุขของพหูชน เพราะสงฆ์หมายถึงส่วนรวมและสงฆ์
 ได้มีขึ้นก็เพื่อประโยชน์สุขของพหูชน^๒

พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้นำในการปฏิบัติเช่นนี้ ดังพุทธ
 พจน์ว่า

“ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นผู้ทรงธรรม
 เป็นธรรมราชา ทรงอาศัยธรรมนั่นเอง ลักการะเคารพ
 นอบน้อมธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นตราชู เป็น
 ธรรมาธิปไตย จัดการรักษา คุ่มครองป้องกันอันชอบธรรม

^๑ ดูตัวอย่างมติอรรถกถา วินย.อ.๓/๕๗๔

^๒ ดูคติแห่งการปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุขของพหูชนที่กล่าวถึงแล้วข้างต้น

แก่ภิกษุ...ภิกษุณี...อุบาสก...อุบาสิกาทั้งหลาย โดยนัยว่า
กายกรรม...วจีกรรม...มโนกรรม...อาชีวะ...คามนิคม อย่างนี้
ควรเสพ อย่างนี้ไม่ควรเสพ”^๑

“เราสักการะ เคารพ อาศัยธรรมที่เราได้ตรัสรู้ขึ้นเอง
เป็นอยู่ และเมื่อใดสงฆ์ประกอบด้วยความเติบโตใหญ่ เมื่อนั้น
เราย่อมมีความเคารพแม่ในสงฆ์”^๒

ด้วยเหตุนี้ เมื่อมีภิกษุจำนวนมากขึ้น เจริญด้วยความ
รู้และประสบการณ์ คณะสงฆ์แพร่หลายขยายกว้างขวางออกไป พระพุทธเจ้าจึงได้ทรงบัญญัติสังฆกรรมประเภทต่างๆขึ้น
และทรงมอบอำนาจให้ที่ประชุมสงฆ์เป็นใหญ่ในสังฆกรรม
เหล่านั้น เริ่มแต่ทรงหยุดเลิกการให้อุปสมบทโดยพระองค์เอง
และโดยพระสาวกรายบุคคล เปลี่ยนเป็นการให้อุปสมบท
โดยสงฆ์ เป็นต้น”^๓

ดังนั้น เมื่อพระนางมหาปชาบดีโคตมี นำคู้ผ้าชุดใหม่
ที่ทรงตัดเย็บเอง เข้ามาถวายแด่พระพุทธเจ้า พระพุทธองค์
จึงตรัสว่า : “ดูกรพระนางโคตมี โปรดทรงถวายแก่สงฆ์เถิด

^๑ ฦง.ปฦจก.๒๒/๑๓๓/๑๖๘; ดูประกอบที่ ฦง.ตีก.๒๐/๔๕๓/๑๓๘; ขุ.ปฎิ.๓๑/
๖๑๕/๕๒๕

^๒ ฦง.จตุกุก.๒๑/๒๑/๒๗

^๓ ดู วินย.๔/๘๕/๑๐๓

เมื่อท่านถวายแก่สงฆ์ ทั้งเราทั้งสงฆ์จักเป็นอันได้รับการบูชา”^๑

และเมื่อจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ก็ได้ตรัสว่า “ดูกร อานนท์ ธรรมและวินัยที่เราได้แสดงแล้วบัญญัติแล้ว แก่เธอทั้งหลาย นั่นคือศาสนาของพวกเธอ เมื่อเราล่วงลับไป”^๒

ภายหลังพุทธปรินิพพานแล้ว คราวหนึ่ง วัสสการพราหมณ์ได้ถามพระอานนท์ว่า “ท่านพระอานนท์ผู้เจริญ มีภิกษุรูปหนึ่งใหม่ ที่ท่านพระโคตมมะได้ทรงแต่งตั้งไว้ว่า: เมื่อเราล่วงลับไป ภิกษุนี้จักเป็นที่พึ่งพำนักของเธอทั้งหลาย ซึ่งเป็นผู้ที่พวกท่านคอยเล่นเข้าหาอยู่ในบัดนี้?”

พระอานนท์ตอบว่า ไม่มี และแม้แต่ภิกษุที่สงฆ์เลือกตั้ง ที่ภิกษุเถระจำนวนมากแต่งตั้งเตรียมไว้ล่วงหน้าก่อนพุทธปรินิพพาน ก็ไม่มี แต่กระนั้น “ดูกรพราหมณ์ พวกเรามีอะไรที่พึ่งพำนัก พวกเรามีที่พึ่งพำนัก คือ มีธรรมเป็นที่พึ่งพำนัก”

ท่านอธิบายการมีธรรมเป็นที่พึ่งพำนักว่า

“ดูกรพราหมณ์ ลิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงรู้ผู้ทรงเห็นพระองค์นั้นทรงบัญญัติไว้ ปาติโมกข์ที่ทรงแสดงไว้ มีอยู่ ซึ่งเมื่อถึงวันอุโบสถ พวกข้าพเจ้ามีจำนวนเท่าใดอาศัยเขตคามหนึ่งอยู่ ทั้งหมดทุกรูป

^๑ ม.อ.๑๔/๗๐๗/๔๕๗

^๒ ที.ม.๑๐/๑๔๑/๑๗๘.

นั้นก็จะมาประชุม ณ ที่เดียวกัน ครั้นแล้วจะเชิญภิกษุรูปที่ทรงจำปาติโมกข์ได้คล่องให้สวดแสดง ถ้าขณะเมื่อสวดแสดงอยู่ ปรากฏภิกษุมีอาบัติคือมีโทษที่ล่วงละเมิด อาตมภาพทั้งหลาย จะปรับโทษให้เธอปฏิบัติตามธรรม ตามคำอนุศาสน์ การที่เป็นดังนี้จะชื่อว่าพวกภิกษุผู้เจริญทั้งหลาย ทำการปรับโทษ ก็หามิได้ ธรรม(ต่างหาก)ปรับโทษ”

และภิกษุที่เป็นหลัก ก็มีอยู่ตามคำอธิบายของท่านว่า

“ดูกรพราหมณ์ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส ๑๐ ประการ ที่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงรู้ ผู้ทรงเห็น พระองค์นั้นได้ตรัสไว้ มีอยู่ ซึ่งในบรรดาอาตมภาพทั้งหลาย หากผู้ใดมีธรรมเหล่านั้นพวกอาตมภาพก็จะสักการะเคารพ นับถือ บูชา อิงอาศัยท่านผู้นั้น เป็นอยู่”^๑

ภิกษุผู้ได้รับมอบหมายให้วินิจฉัยอธิกรณ์ (ตัดสินคดี) ต้องถือหลักปฏิบัติว่า พึงเป็นผู้เคารพสงฆ์ มิใช่เคารพบุคคล พึงเคารพศีลธรรม (ความจริง ความถูกต้อง ความเป็นธรรม) มิใช่เคารพอำมาตย์^๒

^๑ ม.อ.๑๔/๑๐๘-๑๑๓/๕๑-๕; ปสาทเนยยธรรม ๑๐ นั่นคือ มีศีล เป็นพหูสูต สันโดษ ได้ฉาน ๔ และอภิญญา ๖

^๒ วินย.๘/๑๐๘๓/๔๐๔ (เคารพในที่นี้ ถ้าเกรงเข้าใจความหมายในภาษาไทยคลาดเคลื่อน ท่านแปลว่า หนัก คือ หนักในสงฆ์ ไม่ใช่หนักในบุคคล หนักในศีลธรรม ไม่ใช่หนักในอำมาตย์)

พระอรหันตสาวกผู้ใหญ่อีกต้องประพาศตินาเป็นตัวอย่างในการเอาใจใส่กิจของสงฆ์ เช่นเรื่องที่พระพุทธรเจ้าทรงเตือนให้พระมหากัปปินะไปร่วมประชุมอุโบสถสังฆกรรมตรวจสอบทบทวนการประพาศติปฏิบัติตามพระวินัย แม้ว่าท่านเป็นพระอรหันต์ผู้บริสุทธิ์อยู่แล้ว^๑ และพระมหากัสสปอยู่ห่างที่ประชุมสงฆ์ทำอุโบสถประมาณ ๔ กิโลเมตร เมื่อถึงวันอุโบสถ แม้จะเดินทางลำบากต้องลุยข้ามแม่น้ำสายหนึ่งระหว่างทาง ท่านก็เดินเท้าไปเข้าร่วมประชุม^๒

พระภิกษุอรหันต์หรืออนาคามีที่เข้านิโรธสมาบัติได้ก่อนจะเข้าสมาบัตินั้นต้องกำหนดใจไว้ก่อนว่า “ถ้าเมื่อเราเข้านิโรธอยู่ ๗ วัน สงฆ์ต้องการจะทำสังฆกรรมอะไรสักอย่างหนึ่ง เช่น ญัตติกรรม เป็นต้น เราจักออกทันที ไม่หันให้ภิกษุใดต้องมาเรียก” เพราะอาณัติ คือ อำนาจของสงฆ์ เป็นเรื่องสำคัญที่ต้องเคารพ^๓

เมื่อมีเรื่องราว เหตุการณ์สำคัญเกี่ยวกับประโยชน์สุขของสงฆ์ส่วนรวม หรือกระทบถึงความเลื่อมความเจริญของ

^๑ วินย.๔/๑๕๓/๒๐๘

^๒ วินย.๔/๑๖๒/๒๑๔ (วินย.อ.๓/๑๓๔ ว่าไกล ๑ คาวุต คือ ๔ ก.ม. แต่บางท่านว่า ๓ คาวุต คือ ๑๒ ก.ม.)

^๓ ดู วิสุทฺธิ.๓/๓๖๗; ปฏิสํ.อ.๓๗๘; วินย.ฎีกา ๓/๕๕๕

พระศาสนา ภิกษุทั้งหลาย โดยเฉพาะพระอรหันต์ จะต้องใส่ใจชวนชวายจัดทำดำเนินการ เช่น การจัดทำสังคายนาชำระสงฆ์ให้บริสุทธิ์ การปกป้องธรรมจากความคลาดเคลื่อนหรือจากบุคคลและลัทธิที่จ้วงจาบกล่าวร้าย การรักษาพระศาสนาให้อยู่รอดระหว่างมีภัย ตลอดจนการช่วยกันสร้างสรรหาและรักษาตัวบุคคล ผู้สามารถรักษาหรือเชิดชูพระศาสนา เป็นต้น^๑ และเมื่อกิจของสงฆ์เกิดขึ้นเช่นนั้นแล้ว ผู้ใดเพิกเฉยละเลย สงฆ์ย่อมลงโทษเหอได้ แม้ว่าท่านผู้นั้นจะเป็นพระอรหันต์ และเหตุที่ทำให้ไม่ได้มาร่วมจะเป็นกิจส่วนตัวที่ดีงามไร้โทษ เช่น เข้าฌานสมาบัติอยู่ เป็นต้น^๒ ก็ตาม

เมื่อสงฆ์มีมติลงโทษ ผู้ถูกลงโทษมีโอกาสแกลงชี้แจงเหตุผล แต่เมื่อสงฆ์ชี้ขาดอย่างไร ก็ปฏิบัติตามอย่างนั้น เช่นกรณีของพระอานนท์ในการสังคายนาครั้งที่ ๑^๓ ดังเคยกล่าวถึงในตอนว่าด้วยภาวะทางความประพฤติของผู้บรรลุนิพพานข้างต้นแล้ว

ไม่เฉพาะเรื่องราวสำคัญใหญ่โตเกี่ยวกับความเจริญ

^๑ เช่นสังคายนาครั้งที่ ๑-๒-๓ และกรณีพระเจ้ามิลินท์ (วินย.๗/๖๑๔/๓๘๐; ๖๓๘-๖๔๑/๔๐๓-๗; วินย.๒.๑/๕๗; มลีนท.๑๐; วิภงค.๒.๕๘๑)

^๒ เช่น วินย.๒.๑/๓๕; มลีนท.๑๒ เป็นต้น

^๓ วินย.๗/๖๒๒/๓๘๗.

ความเลื่อมของพระศาสนาหรือประโยชน์สุขของส่วนรวมทั้งหมดเท่านั้น แม้แต่กิจธุระเล็ก ๆ น้อย ๆ ของบุคคลในหมู่ที่ต้องอาศัยเรี่ยวแรงหลายคนช่วย เช่น การตัดเย็บทำจีวรในสมัยโบราณ เป็นต้น ก็เป็นธรรมเนียมที่จะต้องเอาใจใส่ชวนชวายเป็นกันลัดช่วยกันทำ โดยเฉพาะยิ่งจะต้องร่วมมือกันเป็นพิเศษในเมื่อเป็นเรื่องเนื่องอยู่กับสังฆกรรม เช่น ในกฐินกรรม ซึ่งสงฆ์ตกลงกันมอบผ้าของส่วนรวมให้แก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ภิกษุทุกรูปไม่ว่าจะเป็นพระเถระหรือมีคุณพิเศษใดๆ ก็จะต้องมาช่วยกันทำผ่านนั้นเป็นจีวรให้สำเร็จ^๑

อย่างไรก็ตาม เรื่องความรับผิดชอบใส่ใจช่วยกิจธุระในหมู่สงฆ์นี้ อาจแยกประเภทเพื่อจัดระดับความสำคัญได้เป็น ๒ อย่าง คือ

ก. กิจธุระภายในสงฆ์ ที่เป็นเรื่องปลีกย่อยเฉพาะส่วนเฉพาะกรณี หรือกิจธุระของเพื่อนร่วมหมู่คณะซึ่งพึงเอาใจใส่ช่วยเกื้อกูลกันในฐานะที่มีชีวิตอยู่ร่วมกัน อันพึงปฏิบัติตามหลักสร้างสามัคคีซึ่งเรียกว่าสาราณียธรรม ข้อที่ให้ตั้งเมตตากายกรรมต่อกัน คือ ช่วยเหลือกิจธุระกันเกื้อกูลกัน ช่วยรักษาพยาบาลกันในยามเจ็บไข้ เป็นต้น และตามหลักสาราณียธรรมอีกหมวดหนึ่ง ในข้อ กิ่งกรณี-

^๑วินย.อ.๓/๒๑๒

เยสท์กักขตา คือ ขยันช่วยเหลือกิจกรรมของผู้ร่วมหมู่คณะหรือของชุมชน ไม่ว่าจะเรื่องน้อย ไม่ว่าจะเรื่องใหญ่ เอาใจใส่ชวนขวายทุกอย่าง^๑

ข. กิจกรรมเกี่ยวกับสงฆ์ ซึ่งกระทบถึงประโยชน์สุขหรือความเจริญมั่นคงของส่วนรวมทั้งหมด หรือเรื่องที่ต้องอาศัยการพิจารณาตัดสินใจร่วมกัน อันพึงปฏิบัติตามหลักอธิปไตยธรรมอย่างน้อยสองข้อแรก คือ หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ และพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันออกทำงาน พร้อมเพรียงกันทำกิจกรณีย์ของสงฆ์^๒

สำหรับกิจกรรมประเภทแรก (ก.) ถ้าภิกษุรูปใดหนึ่งดูดยายไม่เอาใจใส่ช่วยเหลือ ย่อมถูกดำเนินคดีเตียน และอาจยกขึ้นเป็นข้อกล่าวโทษเพื่อเรียกตัวมาชี้แจงเหตุผลและแนะนำตักเตือนได้ แต่ก็มีข้อยกเว้น เช่น งานนั้นมีผู้รับผิดชอบโดย

^๑ สาราณียธรรมหมวดแรก เช่น อง.ฉก.๒๒/๒๘๒/๓๒๒; สาราณียธรรมหมวดที่สอง มาใน อง.ทสก.๒๔/๕๐/๕๓ และมักรู้จักกันในชื่อวาทกถาธรรม เช่น อง.ทสก.๒๔/๑๗/๒๕ แต่กิจกรรมเยสท์กักขตานี้มาในหมวดธรรมอื่นอีกหลายแห่ง เช่น วินย.๔/๑๐๐/๑๔๖; อง.ปญจก.๒๒/๘๖/๑๒๘; อง.เอกาทสก.๒๔/๒๒๑/๓๖๖

^๒ เช่น ที.ม.๑๐/๗๐/๕๐; อง.สตตก.๒๓/๒๑/๒๑; พร้อมเพรียงกันออกทำงาน (สมคคา วุฏฺหสิสฺสนฺติ) แปลอีกนัยหนึ่งว่า พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม (ที.อ.๒/๑๖๐)

เฉพาะจัดทำได้อยู่แล้ว หรือมีผู้ที่ช่วยเหลือจำนวนมากพอแก่ การและภิกษุเหล่านั้นมีกิจสำคัญของตนเองอยู่ คือสุดแต่เหตุผล สมควร ดังตัวอย่างเรื่องภิกษุใหม่รูปหนึ่งในเวลาบ่ายเข้ากุฏิ อยู่เงียบ ภิกษุทั้งหลายทำจิวรกัน ไม่ออกมาช่วย พวกภิกษุจึง ไปทูลกล่าวโทษเธอแต่พระพุทธาน์ พระองค์โปรดให้เรียก ตัวเธอมาซักถาม ทรงทราบว่าเธอบำเพ็ญฌาน ก็ตรัสไม่ให้ ภิกษุทั้งหลายติเตียนเธอ^๑ หรือบางครั้งคนหมู่มากวุ่นกังวล กับเรื่องของส่วนรวมอย่างไร้จุดหมาย ไม่ได้สาระ ภิกษุที่เร่ง ปฏิบัติธรรมเงียบอยู่ไม่มาวุ่นกับหมู่มยังชื่อว่าทำตัวถูกต้องกว่า^๒

ส่วนกิจธุระประเภทที่สอง (ข.) ไม่มีข้อยกเว้น เพราะเป็นกิจสงฆ์โดยตรง เมื่อสงฆ์ประชุมกันดำเนินกิจ ที่ เรียกว่าสังฆกรรม ภิกษุต้องเข้าประชุมโดยพร้อมเพรียงกัน หากอาพาธหรือมีเหตุให้เข้าประชุมไม่ได้ ก็ต้องมอบฉันทะแก่ สงฆ์ดังนี้เป็นต้น^๓ แต่ในการร่วมชวนชวายจัดดำเนินการที่เป็น ส่วนรายละเอียด จะต้องคำนึงถึงและให้โอกาสแก่บุคคลผู้ มีหน้าที่เกี่ยวข้องหรือผู้ควรรับผิดชอบในเรื่องนั้นๆ ด้วย คือ จะต้องดูต้องฟังต้องหวังที่บุคคลเหล่านั้นเป็นเบื้องต้น การไม่

^๑ ส.นิ.๑๖/๖๙๖-๙/๓๒๒-๔

^๒ ดูเรื่อง อตตทตถเถรวัตถุ ใน ธ.อ.๖/๒๔ (บาลี=ขุ.ธ.๒๕/๒๒/๓๗)

^๓ เช่น วินย.๔/๑๘๒/๒๓๗

ตระหนักรู้ใจ ไม่คำนึงถึงพระเถระผู้มีประสบการณ์ ซึ่งมีฐานะที่จะรับผิดชอบ เข้าใจก็เข้าใจการทำวุ่นไป ท่านว่าเป็นทางเลื่อมอย่างหนึ่งของผู้ยังเป็นเสขะ^๑

เรื่องของศีลทางด้านสังคัม ซึ่งอยู่ในฝ่ายของวินัยนั้น ย่อมครอบคลุมเรื่องการจัดระเบียบชีวิตด้านนอกทั้งหมดเท่าที่จะช่วยทำสภาพความเป็นอยู่โดยทั่วไป กิจการทั้งหลายของหมู่ชน ความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม และสภาพแวดล้อมที่ควรจัดได้ ให้มีสภาวะที่เกื้อกูลแก่ความเจริญงอกงามของชีวิตด้านใน และสอดคล้องกับการที่ชีวิตด้านในที่เจริญงอกงามนั้นจะสะท้อนผลดีงามออกมาแก่ชีวิตด้านนอกคือเหมาะแก่การที่ทุก ๆ คนจะพากันปฏิบัติตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา โดยเฉพาะจะได้สามารถฝึกจิตและปัญญาให้เจริญเพื่อจะได้ประสบชีวิตที่มีความสุขแท้จริง พร้อมด้วยจิตใจที่เป็นอิสระผ่องใสเบิกบานในท่ามกลางสังคัมและสภาพแวดล้อมที่สงบเรียบร้อยนรมย์และร่มเย็นเป็นสุข

ศีลระดับวินัยที่ได้บัญญัติวางไว้แล้วอย่างครบถ้วนสำหรับเป็นแบบแผนแห่งความเป็นอยู่ หรือเป็นระบบชีวิตด้านนอกทั้งหมดของชุมชนหมู่หนึ่ง ๆ ในทางพระพุทธศาสนามีแบบอย่างที่เด่นชัดคือ วินัยของสงฆ์

^๑ ดู ๑๖. สดตตก. ๒๓/๒๖/๒๕

ผู้ที่ได้ศึกษาและสังเกตจะเห็นว่า วินัยบัญญัติของสงฆ์มิใช่ศีลในความหมายแคบ ๆ อย่างที่มักเข้าใจกันง่าย ๆ แต่ครอบคลุมเรื่องเกี่ยวกับความเป็นอยู่ทั่วไปที่เรียกว่าชีวิตด้านนอกของภิกษุสงฆ์ทุกแง่ เริ่มตั้งแต่กำหนดคุณสมบัติลัทธิ หน้าที่ และวิธีการรับสมาชิกใหม่เข้าสู่ชุมชนคือสงฆ์ การดูแลฝึกอบรมสมาชิกใหม่ การแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ทำกิจการของสงฆ์ พร้อมด้วยคุณสมบัติและหน้าที่ที่กำหนดให้ ระเบียบเกี่ยวกับการแสวงหา จัดทำ เก็บรักษา แบ่งสรรปัจจัย ๔ เช่น ประเภทต่าง ๆ ของอาหาร ระเบียบการรับและจัดแบ่งส่วนอาหาร การทำจีวรและข้อปฏิบัติเกี่ยวกับจีวร ประเภทของยา การปฏิบัติต่อภิกษุอาพาธ ข้อปฏิบัติของคนไข้และผู้รักษาพยาบาลไข้ การจัดสรรที่อยู่อาศัย ข้อปฏิบัติของผู้อยู่อาศัย ระเบียบการก่อสร้างที่อยู่อาศัย การดำเนินงานและรับผิดชอบในการก่อสร้าง การจัดผังที่อยู่อาศัยของชุมชนสงฆ์คือวัดว่าพึงมีอาคารหรือสิ่งก่อสร้างอย่างไรบ้าง ระเบียบวิธีดำเนินการประชุม การโจทหรือฟ้องคดี ข้อปฏิบัติของโจทก์ จำเลยและผู้วินิจฉัยคดี วิธีดำเนินคดีและตัดสินคดี การลงโทษแบบต่าง ๆ ฯลฯ

ว่าโดยสาระ วินัยก็ได้แก่ ระบบแบบแผนทั้งหมดสำหรับหมู่ชนหนึ่ง ที่จะให้หมู่ชนนั้นตั้งอยู่ได้ด้วยดี สามารถ

มีชีวิตอยู่ตามหลักการของตน และสามารถปฏิบัติกิจดำเนิ
การต่าง ๆ เพื่อเข้าถึงจุดหมายของตน เมื่อพูดในวงกว้างตาม
ไวยาหารปัจจุบัน วินัยมีความหมายครอบคลุม ระบบแบบแผน
เกี่ยวกับการปกครอง การบริหาร การศาล นิติบัญญัติ การ
เศรษฐกิจ การศึกษา เป็นต้น ทั้งหมดเท่าที่ชุมชนตลอดถึง
ประเทศชาติจะตกลงใช้ปฏิบัติเป็นทางการ โดยตราไว้เป็น
ธรรมนูญ กฎหมาย ประกาศ หรือคำสั่งต่าง ๆ

ด้วยเหตุนี้ ในทางพระพุทธศาสนา วินัยจึงเป็นพื้น
ฐานที่รองรับไว้ ซึ่งระบบชีวิตทั้งหมดที่เป็นแบบของพระพุทธ
ศาสนา และเป็นที่ย่อรวบโอกาสให้การปฏิบัติตามหลักการ
ของพระพุทธศาสนาดำเนินไปได้ด้วยดี

วินัยของภิกษุสงฆ์ก็เป็นเครื่องช่วยให้สงฆ์เป็นแหล่งที่
บุคคลผู้เป็นสมาชิกคือภิกษุสามารถเจริญอภิญญา ได้รับ
ประโยชน์ที่พึงได้จากพระพุทธศาสนา เมื่อวินัยยังอยู่ สงฆ์ก็
ยังอยู่ เมื่อสงฆ์ยังอยู่ ประโยชน์ที่บุคคลพึงได้จากระบบชีวิต
แบบพุทธก็จะยังคงอยู่ โดยเหตุผลอันนี้ ความเคารพสงฆ์
การถือสงฆ์และกิจของสงฆ์เป็นใหญ่ ความรับผิดชอบต่อ
ความมั่นคงและประโยชน์สุขของสงฆ์ จึงเป็นเจตนารมณ์ของ
ศีลในทางสังคัม

วินัยสำหรับภิกษุสงฆ์ที่เป็นส่วนแกนของสังคัมพุทธ

ท่านได้บัญญัติวางสำเร็จรูปไว้แล้ว ส่วนวินัยแบบพุทฺทชนิต ขยายเต็มรูปสำหรับสังคมรอบนอก เป็นเรื่องที่ยังนำเอา เจตนากรรมณ์ของวินัยนั้นมาบัญญัติจัดวางให้เหมาะกับสภาพ แวดล้อมและความเป็นอยู่ตามยุคสมัย ดังตัวอย่างที่พระเจ้า อโศกมหาราชเป็นต้นเคยทรงพยายามจัดทำมาแล้ว

เมื่อเข้าใจศีลระดับวินัยดีแล้ว ก็จะรู้จักแยกได้ ระหว่างศีลที่เป็นธรรม กับศีลระดับวินัย ศีลที่เป็นธรรมก็รวม อยู่ในคำว่าธรรม ส่วนศีลระดับวินัยก็เรียกง่าย ๆ ว่าวินัย แล้วก็ จะเข้าใจว่าเหตุใดแต่เดิมท่านจึงเรียกพระพุทฺทศาสนาทั้งหมด ว่า “ธรรมวินัย” และเหตุใดธรรมและวินัยจึงเป็นส่วน ประกอบทั้งหมดของพระพุทฺทศาสนา

ความหมายอย่างง่าย ๆ ของวินัยมี ๒ อย่าง คือ

- ก. การฝึกให้มีความประพฤติและความเป็นอยู่เป็นระเบียบแบบแผน หรือ การบังคับควบคุมตนให้อยู่ในระเบียบแบบแผน รวมทั้งการใช้ระเบียบแบบแผนต่าง ๆ เป็นเครื่องจัดระเบียบความประพฤติ ความเป็นอยู่ของคน และกิจการของหมู่ชน
- ข. ระเบียบแบบแผน กฎเกณฑ์ ข้อบังคับต่าง ๆ ที่วางลงไว้เป็นหลักหรือเป็นมาตรฐานสำหรับใช้ฝึกคน

หรือใช้บังคับควบคุมตน ตลอดจนเป็นเครื่องจัด
ระเบียบความประพฤติ ความเป็นอยู่ของคนและ
กิจการของหมู่ชนให้เรียบร้อยดีงาม

ความหมายของวินัยจะชัดเจนสมบูรณ์ต่อเมื่อ
สัมพันธ์เชื่อมต่อกับความหมายของธรรม ธรรมเป็นส่วน
เนื้อหาและหลักการของความประพฤติและความเป็นอยู่แบบ
พุทธ วินัยเป็นภาคปฏิบัติที่นำเอาเนื้อหาและหลักการนั้นไป
จัดสรรให้ความประพฤติและความเป็นอยู่แบบพุทธนั้นเกิดมี
เป็นรูปร่างจริงจางขึ้น และสามารถแผ่ขยายกว้างขวางออกไป
ในสังคมมนุษย์

พูดอีกอย่างหนึ่งว่า วินัยคือเครื่องมือของธรรม
สำหรับจัดสรรสังคมหรือชุมชนให้เป็นไปตามหลักการและ
ความมุ่งหมายของธรรม หรือเป็นเครื่องมือสำหรับจัดระบบ
ชีวิตแบบพุทธให้เกิดมีเป็นจริงขึ้น ธรรมมุ่งเนื้อหาเน้นที่บุคคล
วินัยมุ่งรูปแบบเน้นที่ระบบ

ถ้าหลงลืมความหมายที่ลึกซึ้งของวินัย ไม่นำเอา
เจตนารมณ์ทางสังคมของพระพุทธศาสนาที่มีอยู่ในวินัยมาใช้
ปฏิบัติ ไม่นำเอาสารัตถะของวินัยออกมาจัดดำเนินการใน
ด้านวิธีการ และไม่จัดสรรระเบียบแบบแผนแห่งความเป็น
อยู่และความประพฤติ หรือระบบชีวิตแบบพุทธชนิดที่สม

สมัยปฏิบัติได้จริงขึ้นมาเผยแพร่ พร้อมไปกับการแสดงเนื้อหา และหลักการของธรรม ก็น่ากลัวว่าพระพุทธศาสนาจะต้อง ประสบภาวะการณ์ที่เป็นผลต่อไปนี้ คือ

- เขตแดนแห่งการปฏิบัติตามหลักการของพระพุทธ ศาสนาหรือวงการดำเนินชีวิตแบบพุทธจะรัดตัวแคบเข้า และ จะเป็นแต่ฝ่ายรับ ไม่ได้เป็นฝ่ายรุกเลย ทำให้ชุมชนพุทธถอย ร่นห่างออกไปจากสังคมมนุษย์ยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ เหมือนหนีไปรวม กันอยู่บนเกาะที่ถูกน้ำล้อมรอบ ขาดจากชาวมุขอื่น

- สภาพแวดล้อมต่าง ๆ โดยเฉพาะสภาพสังคมจะ เปลี่ยนแปลงไปตามอำนาจปรุงแต่งและแรงกระทบจากปัจจัย ภายนอกอย่างอื่น ๆ โดยที่พุทธศาสนาแทบไม่มีส่วนร่วม สร้างสรรค์ควบคุมด้วยเลย และเมื่อสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่เกื้อกูลต่อการปฏิบัติตามหลักการของ พระพุทธศาสนา สภาพเช่นนั้นก็จะมีผลกระทบต่อพระพุทธ ศาสนา ซึ่งอาจเป็นไปถึงขั้นที่การปฏิบัติตามหลักการของ พระพุทธศาสนาไม่อาจเป็นไปได้เลย หากเป็นไปเช่นนั้น ก็อาจ นับได้ว่าเป็นการปล่อยปละละเลยตกอยู่ในความประมาท อย่างหนึ่งของชาวพุทธเอง

ข้อกำหนดแห่งประเพณีไทยเกี่ยวกับการบวชเรียนที่ ว่า เด็กชายไปเรียนหนังสือที่วัด บวชเณร บวชพระเรียน

หนังสือ จะมีเหย้าเรือนต้องได้บวชเรียนเป็นคนสุกก่อน นับเป็นตัวอย่างง่าย ๆ ของการสร้างวินัยคือระบบชีวิตและระเบียบสังคมแบบพุทธของสังคมไทยในอดีต ซึ่งได้ช่วยให้วงการดำเนินชีวิตแบบพุทธและพระพุทธรศาสนาเองได้เจริญมั่นคงแพร่หลายไปในสังคมไทยเป็นอย่างมาก ความเสื่อมลงของระบบชีวิตหรือวินัยส่วนนี้ ได้มีผลกระทบต่อพระพุทธรศาสนาในทางที่ไม่น่าพอใจอย่างไร คงจะเป็นเรื่องที่ยังมองเห็นได้ไม่ยาก*

ถ้าไม่เข้าใจสาระสำคัญของวินัยและเจตนารมณ์ของศีลในทางสังคม ไม่เพียงเจตนารมณ์นั้นจะไม่ขยายกว้างออกไปสู่การปฏิบัติในสังคมพุทธฝ่ายคฤหัสถ์ทั่วไปด้วย เท่านั้น แม้แต่เจตนารมณ์ส่วนที่มีอยู่แล้วในวินัยของสงฆ์เอง ก็จะไม่เลื่อนกลางหดเหลืออยู่เพียงในสภาพของพิธีกรรม

ด้วยเหตุนี้ หากจะฟื้นฟูการปฏิบัติวินัย การเน้นแต่เพียงความเคร่งครัดด้านรูปแบบอย่างเดียวย่อมไม่เพียงพอภารกิจสำคัญที่ยังไม่ได้ทำสืบต่อจากเดิม หรือได้หดหายไปแล้วยิ่งกว่าเดิม ซึ่งควรฟื้นฟู ก็คือ การรักษาเจตนารมณ์ทางสังคมของศีลในวินัยของสงฆ์ให้คงอยู่ ไม่เลื่อนกลางหดหายไป

* ประเพณีนี้ เหมาะสมหรือไม่ มีแง่เสียหรือบกพร่องอย่างไร ไม่เป็นข้อที่จะวิจารณ์ในที่นี้

เหลืออยู่แต่ในรูปของพิธีกรรมแห่ง ๆ และอีกอย่างหนึ่งคือ การขยายเจตนารมณ์ทางสังคมของศีลนั้นให้กว้างออกไปสู่ การปฏิบัติในสังคมคฤหัสถ์รอบนอกด้วย โดยจัดสรรวินัยที่เป็นระบบชีวิตและระเบียบสังคมแบบพุทธของชาวบ้าน ให้เกิดมีขึ้นอย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของกาลสมัย.

พุทธพจน์แสดงหลักศรัทธา*

สำหรับทุกคน ไม่ว่าจะเป็นผู้นับถือทฤษฎี ลัทธิ หรือ คำสอนอันใดอันหนึ่งอยู่แล้ว หรือยังไม่นับถือก็ตาม มีหลักการตั้งทัศนคติที่ประกอบด้วยเหตุผล ตามแนวกาลามสูตร^๑ ดังนี้

ครั้งหนึ่ง พระพุทธเจ้าเสด็จจาริก ถึงเกสปุตตนิคม ของพวกกาลามะ ในแคว้นโกศล ชาวกาลามะได้ยินกิตติศัพท์ของพระองค์ จึงพากันไปเฝ้า แสดงอาการต่างๆกันในฐานะยังไม่เคยนับถือมาก่อน และได้ทูลถามว่า

“พระองค์ผู้เจริญ มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมาสู่เกสปุตตนิคม ท่านเหล่านั้นแสดงเชิดชูแต่วาทะ (ลัทธิ) ของตนเท่านั้น แต่ย่อมนกระหนาบกระเทียบ ดูหมิ่น พุดกดวาทะฝ่ายอื่น

* จากหนังสือ พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ ปี พ.ศ. ๒๕๒๕) บทที่ ๑๗ “พุทธพจน์แสดงหลักศรัทธา” หน้า ๖๕๐-๖๕๑

^๑ บาลีเรียก เกสปุตตนิคม อัง.ติก.๒๐/๕๐๕/๒๔๑; สูตรถัดไปก็คล้ายกัน และดู อัง.จตุกก.๒๑/๑๙๓/๒๕๕ ด้วย

ชักจูงไม่ให้เชื่อ สมณพราหมณ์อีกพวกหนึ่ง ก็มาสู่เกสปุตต-
นิคม ท่านเหล่านั้น ก็แสดงเชิดชูแต่วาตะของตนเท่านั้น ย่อม
กระทบกระเทียบ ดูหมิ่น พุดกตวาตะฝ่ายอื่น ชักจูงไม่ให้เชื่อ
พวกข้าพระองค์ มีความเคลือบแคลงสงสัยว่า บรรดาสมณ
พราหมณ์เหล่านั้น ใครพูดจริง ใครพูดเท็จ?”

“กาลามชนทั้งหลาย เป็นการสมควรที่ท่านทั้งหลายจะ
เคลือบแคลง สมควรที่จะสงสัย ความเคลือบแคลงสงสัยของ
พวกท่านเกิดขึ้นในฐานะ กาลามชนทั้งหลาย ท่านทั้งหลาย

- อย่ายึดถือ^๑ โดยการฟัง (เรียน) ตามกันมา (อนุสสวระ)
- อย่ายึดถือ โดยการถือสืบ ๆ กันมา (ปรัมปรา)
- อย่ายึดถือ โดยการเล่าลือ (อติทริกา)
- อย่ายึดถือ โดยการอ้างตำรา (ปิฎกสัมปทาน)
- อย่ายึดถือ โดยตรรก (ตักกะ)

^๑ คำว่ายึดถือในที่นี้ ขอให้เข้าใจความว่า หมายถึงการไม่ตัดสินใจหรือลงความเห็น
แน่นอนเด็ดขาดลงไปเพียงเพราะเหตุเหล่านี้ ตรงกับคำว่า “อย่าปลงใจเชื่อ”; อนึ่ง
ไม่พึงแปลความเลยเถิดไปว่า พระพุทธเจ้าทรงสอนไม่ให้เชื่อสิ่งเหล่านี้
และให้เชื่อสิ่งอื่นนอกจากนี้ แต่พึงเข้าใจว่า แม้แต่สิ่งเหล่านี้ซึ่งบางอย่างก็เลือก
เอามาแล้วว่าเป็นสิ่งที่น่าเชื่อที่สุด ท่านก็ยังเตือนไม่ให้ปลงใจเชื่อ ไม่ให้ด่วนเชื่อ
ไม่ให้ถือเป็นเครื่องตัดสินเด็ดขาด ยังอาจผิดพลาดได้ ต้องใช้ปัญญาพิจารณาก่อน
ก็ขนาดสิ่งที่น่าเชื่อที่สุดแล้ว ท่านยังให้คิดให้พิจารณาให้ดีกว่าอื่น คนอื่น เรา
จะต้องคิดต้องพิจารณาระมัดระวังให้มากสักเพียงไหน

- อายัดถือ โดยการอนุমান (นยะ)
- อายัดถือ โดยการคิดตรงตามแนวเหตุผล (อาการปริวิตกกะ)
- อายัดถือ เพราะเข้ากันได้กับทฤษฎีของตน (ทฤษฎีนิษณานักขันติ)
- อายัดถือเพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าเชื่อ (ภัพพรูปตา)
- อายัดถือ เพราะนับถือว่า ท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา (สมโณ โน ครูติ)

เมื่อใด ท่านทั้งหลายรู้ด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศล ธรรมเหล่านี้มีโทษ ธรรมเหล่านี้วิญญูชนติเตียน ธรรมเหล่านี้ใครยึดถือปฏิบัติถึงที่แล้ว จะเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความทุกข์ เมื่อนั้น ท่านทั้งหลายพึงละเสีย ฯลฯ เมื่อใดท่านทั้งหลายรู้ด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านี้เป็นกุศล ธรรมเหล่านี้ไม่มีโทษ ธรรมเหล่านี้วิญญูชนสรรเสริญ ธรรมเหล่านี้ใครยึดถือปฏิบัติถึงที่แล้ว จะเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข เมื่อนั้นท่านทั้งหลายพึงถือปฏิบัติบำเพ็ญ (ธรรมเหล่านั้น)”

